

Krisis

Tijdschrift voor actuele filosofie

MAARTEN DOORMAN

VAN BOEKVERBRANDING TOT ONLINEPUBLICATIE

Krisis, 2009, Issue 2

www.krisis.eu

Ooit, in een nu wel heel ver verleden, toen ik nog redacteur was van het papieren tijdschrift *Krisis*, probeerde ik auteurs van artikelen die ik onder mijn hoede had ervan te overtuigen dat ons tijdschrift weliswaar een uiterst kritische titel had, maar dat bij hen niettemin uiterste meegaandheid was geboden om tot het gewenste kritische resultaat te komen. Ze hoefden niet helemaal te begrijpen waarom de inzending die ter discussie stond met zeker de helft bekort kon worden, en waarom de inleiding in zijn geheel eigenlijk overbodig was, zolang ze zich maar in het belang van het eindresultaat schikten in de onvermijdelijkheid van de aanwijzingen van de dienstdoende redacteur (en dat was ik). Waar het woord 'kritisch' valt is immers enig autocratisch of autoritair gedrag zelden ver weg.

En dus voelde ik mij verplicht tot eenzelfde dociliteit als ik ooit van anderen verlangde toen een *Krisis*-redacteur van nu mij onlangs verzocht naar aanleiding van de digitale vooruitgang een bijdrage te leveren over het thema boekverbranding. Zij had alvast voor mij bedacht wat ik zou kunnen schrijven, namelijk iets aan de hand van een boekverbranding in de *Don Quichotte* en hoewel ik een vage hoop koester, kan ik mij niet voorstellen dat één van de auteurs die ik destijds met verzoeken lastigviel,

en met pedante correcties bovendien, ook maar half zo dankbaar was als ik met deze waardevolle suggestie.

Het thema van deze avond, de boekverbranding, is een ironische keus. Ironisch in de zin die Friedrich Schlegel eraan gaf, getuigend van wat deze filosoof een gevoel noemt 'van een niet te beslissen strijd tussen het onbepaalde en het bepaalde, van de onmogelijkheid en noodzakelijkheid van een creatieve uiting.' Want de redactie is natuurlijk niet enthousiast over boekverbrandingen en relateert het verschijnsel door het als metafoor te nemen voor het online gaan van het eigen tijdschrift; voor het afscheid van een kwart eeuw papieren *Krisis*, met de fletse kaften en de type-machineletters. Daarmee drukt zij haar wankelmoedigheid en historisch besef uit bij deze volgende stap voorwaarts in de geschiedenis van het tijdschrift, en zo hoort het. Zowel geschiedenis als zelfkritiek zijn zonder romantische ironie onverdraaglijk.

Een vergelijkbare ironie zien we bij de boekverbranding in de *Don Quichotte*. Al in het begin van het boek, vanaf het vijfde tot en met het zevende hoofdstuk van het eerste deel om precies te zijn, lezen we hoe het gemengde gezelschap van huishoudster, pastoor, nicht en kapper besluit de meeste boeken uit de bibliotheek van Don Quichotte te verbranden, omdat die boeken schuldig zouden zijn aan zijn waanzin en de wonderlijke zwerftochten waaraan hij dan nog maar net begonnen is. De huishoudster roept: 'Satan en Bar-abbas mogen ze hebben, die boeken, die het fijngevoeligste verstand van heel La Mancha hebben bedorven!'

Wie met de overtuigingskracht van Voltaire de boekverbranding veroordeelt, de brandstapels in het Berlijn van 1933 in het achterhoofd, moet niet vergeten dat de grote humanist Thomas More een paar eeuwen eerder enthousiast deelnam aan een publieke verbranding van het werk van Luther. Terwijl de schrijver van *Utopia* er als gezagsdrager bovendien evenmin voor terugschrok behalve boeken met onwelgevallige ideeën tevens mensen met zulke ideeën te laten verbranden, zoals we afgelopen weekend in een recensie over het nieuwe boek van John Guy konden lezen in de *International Herald Tribune* (nog altijd niet louter online).

Zo moeten we de boekverbranding in de *Don Quichotte* weliswaar niet met een vleugje mildheid of met ook maar een druppeltje vergevingsgezindheid benaderen, maar wel met een zekere *irony of context*. Om te beginnen is er de ironie van de schrijver zelf. De barbier en de pastoor, in die tijd meestal de enigen die konden lezen in een dorp, bespreken als een streng tribunaal welke boeken het raam uit dienen te worden gesmeten voor op de brandstapel, en welke vooralsnog gespaard mogen blijven. Tot die laatste categorie hoort de *Galathea* van Miguel de Cervantes. De pastoor vindt aan de ene kant dat deze auteur beter is ‘in het maken van brokken dan van verzen’, alleen komt er nog een tweede deel van de *Galathea* en wie weet blijkt het werk dan toch de moeite waard...

Wanneer dezelfde Cervantes in het volgende hoofdstuk beschrijft hoe de huishoudster vol enthousiasme op het erf de stapel boeken in brand steekt, merkt hij met spijt op dat sommige het toch hadden verdiend ‘in duurzame archieven bewaard te blijven’. Tegelijk kon de lezer van toen die actie echter billijken, want hadden die boeken als product van de verhitte verbeelding niet reeds veel kwaad aangericht? Was dit in een tijd waarin het verlichtingsgeloof in het vrije woord nog niet bestond en de waardering voor de verbeeldingskracht van de romantiek evenmin misschien een rigoureuze, maar daarom niet minder begrijpelijke en vergeeflijke maatregel, gezien de rampen die Don Quichotte overkomen zouden, en vooral: die nog door hem teweeg zouden worden gebracht?

En als we nu eens met zulke laaghartig relativiserende ironie naar de enorme productie kijken van boeken en wetenschappelijke artikelen uit de laatste decennia, zou je dan niet kunnen zeggen dat die tot willekeur leidende anarchie van de overvloed hetzelfde verwoestende effect heeft als een boekverbranding, zij het eerder in de vorm van een smeulende alles ondermijnende veenbrand? En is dan het online gaan van tijdschriften wellicht behalve een laatste stap in die ontwikkeling ook een reinigende handeling?

Dat klinkt mooi, alleen kunnen we met zulke intellectuele dubbelhartigheid wel erg veel verdedigen, van boekverbranding tot online gaan, zodat onze boekenkasten leger en leger worden en wij onze kamers en

appartementen steeds verder opruimen – net als oude mensen doen, wanneer ze de dood voelen naderen.

Precies zo verging het Don Quichotte. Op zijn sterfbed in het laatste hoofdstuk van het tweede deel laat hij de nicht zijn bezit erven, maar ze zal dat subiet weer in moeten leveren wanneer ze een man huwt die weet wat ridderromans zijn, waarna hij zijn hekel aan zulke boeken nog eens ‘in vele doeltreffende bewoordingen’ herhaalt. Zijn tijdgenoten hadden geen moeite met zo’n braaf moreel einde, en ook niet met een zo radicaal afscheid van de boeken. We mogen echter hopen dat *Krisis* last blijft hebben van de ironie van de geschiedenis, en daarin haar eigen rebelse, donquichotteske verleden niet al te gemakkelijk zal vergeten en inwisselen voor de academische braafheid van de *peer reviewed articles online*.

Maarten Doorman is filosoof, criticus, dichter en essayist. Hij is bijzonder hoogleraar Journalistieke Kritiek van Kunst en Cultuur aan de UvA. Verder is hij filosoof aan de Faculteit Cultuur- en Maatschappijwetenschappen van de Universiteit Maastricht. Recente boeken zijn *Art in Progress. A Philosophical Response to the End of the Avant-Garde* (2003), *De romantische orde* (2004) en *Paralipomena. Opstellen over kunst, filosofie en literatuur* (2007).

© De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.

¹ De citaten uit *Don Quichotte* stammen uit de prachtige vertaling van Barber van de Pol (1997), Schlegels citaat komt uit *Kritische fragmenten* nummer 108.